

Het Ituriwoud, in Noordoost-Congo, is al duizenden jaren het domein van de Bamboeti-pygmeëen. Sinds een paar jaar wordt het gebied voor het eerst economisch ontwikkeld. Maar het is vooral de illegale houtkap die floreert, ten koste van de kleine bosbewoners.

Er was eens een pygmeeënbos

Elwin Verheggen

Onder de reusachtige bomen van het Ituriwoud, in Noordoost-Congo, richten de maximaal anderhalve meter lange Bamboeti-pygmeëen zich tot hun voorouders. In stilte zitten de tien bosbewoners rond een rokerig vuurtje, tijdens een korte ceremonie. „We vragen de stamvaders om een goede jacht”, fluistert een glimlachende Bamboeti met een speer in zijn hand.

Niet lang hierna klinkt uit de verte, van het dichtbegroeide regenwoud, geschreeuw en handgeklap. Het zijn de vrouwen en kinderen van de Bamboeti-pygmeëen, die het wild langzaam in de richting van de jagers proberen te drijven. De mannen hebben zojuist hun jachtnetten aan elkaar geknoopt en opgehangen aan bomen en struiken, in een grote halve cirkel. Het ziet eruit als een grofmazig visnet van een meter hoog, dat over een lengte van honderden meters door het woud hangt. Al snel raakt een opgejaagde dwergantilope erin verstrikt. Een Bamboeti duikt erop en snijdt het beestje de keel door.

„Vroeger joegen we ook wel eens op olifanten”, zegt 'jachtgroepoude' Abele Yombe (58) met nostalgische blik, terwijl de pygmeëengroep zingend naar het kamp terugwandelt. Zijn ogen glinsteren als hij energiek nadoet hoe hij als 14-jarige jongen het slurfdiert met zijn speer schuin in de onderbuik doodstak, terwijl zijn twee broers het beest afleidden. Yombe: „We verhuisden ons kamp naar de buit en aten bijna al het vlees op. Stropers die grootscha-

lig op olifanten joegen, verpestten het voor ons. Sinds president Mobutu in 1965 aan de macht kwam, mogen we alleen nog op klein wild jagen.”

Yombe heeft het geluk dat hij een van de 5000 Bamboeti-pygmeëen is die wortels hebben in het Okapi Wildlife Reserve, qua oppervlakte gelijk aan een derde van Nederland. De Bamboeti's wonen normaal gesproken in de regio waar hun voorouders leefden en respecteren elkaars jachtgebieden. Door de bescherming van dit natuurreservaat, genoemd naar de okapi (een familielid van de giraffe) die alleen daar voorkomt, kunnen deze pygmeëen nog vrij traditioneel leven. Uitzonderlijk, want buiten het Okapi Wildlife Reserve worden de andere Bamboeti's in het Ituriwoud steeds vaker verjaagd door de houtkap.

Er wonen zo'n 60.000 Bamboeti-pygmeëen in het Ituriwoud, dat ongeveer twee keer zo groot is als Nederland. Sommige groepen jagen met netten, andere met pijl en boog. Vooral de vrouwen verzamelen daarnaast eten in het bos: paddestoelen, honing en vruchten. Alle pygmeestammen, die tot een van de oudste inheemse Afrikaanse volkeren behoren, wonen van oorsprong ook een aantal maanden per jaar in dorpen aan bosranden. Daar werken ze bijvoorbeeld op het land en ruilen ze geregeld jachtvlees tegen goederen als landbouwproducten en tabak.

„Als we niet meer zouden kunnen jagen en verzamelen, hebben we geen ruilmateriaal meer”, vertelt Yombe in zijn kamp, dat bestaat uit hutjes van takken en bladeren. „We

zullen compleet worden verwaarloosd door de bevolkingsgroepen die naast het bos wonen. Wij zijn geen goede zelfstandige boeren of zakenmannen en kunnen ons slecht organiseren in de wereld buiten het woud.”

Sinds de 'Afrikaanse Wereldoorlog' – zoals de Congolese Burgeroorlog ook wel wordt genoemd omdat er negen andere Afrikaanse landen bij betrokken waren – in het district Ituri in 2004 eindigde, kwam er ruimte voor ontwikkeling. De Wereldbank liet Chinese aannemers

‘Wij zijn geen zelfstandige boeren of zakenmannen’

een honderden kilometers lange gravelweg aanleggen door het hele regenwoud, dat voorheen vrijwel ontoegankelijk was. Al gauw trad er massale houtkap op. De schaal waarop dat gebeurt, is lastig in te schatten – de meeste houtkap is illegaal. Volgens een onderzoek van IKV Pax Christi van augustus 2007 heeft slechts 15 procent van de exploitanten een geldige kapvergunning.

Langs de nieuwe weg zijn buiten het Okapi Wildlife Reserve verschillende pygmeëenkampen te vinden. Ze jagen nog wel, maar hooguit een paar maanden per jaar. Vooral door de houtkap moeten de Bamboeti's hutjes van takken en bladeren. „We

door ze zich geïsoleerd zeggen te voelen. De pygmeëen concentreren zich meer op het werken aan de bosrand, op de velden bij de dorpen.

Op sommige plaatsen in het Ituriwoud werken de Bamboeti's ook in de houtkap. Zoals in Bamande, ongeveer 70 kilometer ten westen van Mambasa.

Midden in het bos, vlak achter Bamande, tillen mannelijke pygmeëen op maat gezaagde balken op hun hoofd om die naar het dorp te dragen, terwijl vlakbij de handkettingszaag een hels kabaal maakt. Soms dragen ze met z'n tweeën een blok vers nat tropisch hardhout van vele tientallen kilo's. Ook kinderen van rond de tien jaar oud van niet-pygmeëen uit het dorp, dragen zware planken. Ze moeten er drie kilometer mee lopen en voor een paar dollar doen ze twee ladingen per dag. Als even later het geluid van de kettingszaag stopt, neemt een 30 meter hoge woudreus een tiental andere bomen mee in zijn val.

Wat vinden de pygmeëen ervan dat ze meedoen aan de vernietiging van hun bos? Bamboeti Paul Fundi (25) haalt zijn schouders op. „Het regenwoud is heel groot en met hout tillen verdienen we twee keer zoveel als met op het veld werken.” Zijn reactie is exemplarisch. Fundi staat 's ochtends met zijn vrouw bij de nog lege marktkramen. De pygmeë heeft een luipaardhoed op en pijl en boog in zijn hand, waarmee hij een dag eerder nog een verdwaald aapje ving vlakbij het dorp.

Fundi's vrouw gaat vandaag waterdichte bladeren verkopen, waarmee Bamboeti's hun hutten afdekken.

Zelf gaat hij werk zoeken op het land, want hij is nog te zwak om weer hout te tillen. „Hij was twee weken ziek en heeft nog last van zijn rug”, verklaart zijn vrouw Marcelline (23). „Onze mannen moeten nu hout dragen, maar hun kracht is niet hetzelfde als van de dorpelingen.”

Eind vorig jaar zijn volgens Cwinyaiy Upara (50), verpleegkundige in het ziekenhuis in Bamande, drie pygmeëen gestorven tijdens het tillen in de houtkap. „Ze zakten tijdens het dragen in elkaar en kregen de zware balk op zich.” Sinds de nieuwe weg

Er zijn zo'n 60.000 Bamboeti-pygmeëen in het Ituriwoud, dat ongeveer twee keer zo groot is als Nederland. Naast de jacht werken zij ook in de houtkap. FOTO'S JAN-JOSEPH STOK

anderhalf jaar geleden in Bamande kwam, ziet Upara de pygmeëen steeds vaker in het dorp. „Ze kunnen nu duidelijk minder jagen door de houtkap. Maar problemen met de jacht begonnen al tien jaar geleden, doordat de soldaten in de oorlog veel wild afschoten.”

Een van de hoofdproblemen van de houtkap is dat lokale dorpshoofden het Ituriwoud verpansen in ruil voor bijvoorbeeld koeien en zakken rijst. Zo wordt Congo's boswet omzeild, die bepaalt dat exploitanten moeten investeren in wegen, scholen en ziekenhuizen voor de gemeenschap. Dat gebeurt niet, de infrastructuur wordt zelfs ernstig beschadigd. Vorig jaar stortte een brug over de Ituririvier in door een overvolle vrachtwagen met een lading planken bestemd voor Oeganda. Hij is nu steeds niet gerepareerd en de bevolking moet zich met bootjes zien te behelpen.

De boswet verplicht ook tot herbemossing. Een van de exploitanten in het bos, een 24-jarige student die voor zijn baas uit de nabijgelegen stad Bunia ter plekke is, wuift het belang daarvan weg. „Herplanten gaat vanzelf, er zitten zaden in de boom die verspreiden zich als de boom valt”, zegt hij boven het kettingszaag geluid uit. „En er zijn nog veel bomen over, we nemen alleen de oude grote.”

„Leuk bedacht, maar zo werkt het natuurlijk niet”, werpt de Duitse Susanne Breitkopf tegen. Zij houdt zich als forest campaigner van Greenpeace International bezig met de Afrikaanse bossen. „Deze vorm van houtkap, met handkettingszagen,

brengt het woud enorm veel schade toe, omdat het totaal ongecontroleerd is. De situatie is zorgelijk, omdat in de wouden van Oost-Congo duizenden van dit soort amateuristische houthakkers actief zijn. Ze hebben totaal geen kennis hoe ze bij hun werk de invloed op de omgeving kunnen beperken.”

Momenteel leidt de Wereldbank hervormingen van het bosbeleid in Congo, waarbij ook goede controle van overheidswege moet worden ingesteld. In dit reorganisatieproces is de Wereldbank eind 2005 op de vin-

‘Er zijn veel bomen over, we nemen alleen de grote’

gers getikt door belangenorganisaties van pygmeëen, omdat met de bosontginning niet genoeg rekening was gehouden met de inheemse bevolking. Na een onderzoek kondigde de Wereldbank afgelopen januari aan dat ze 64 miljoen dollar wil investeren in nog te ontwikkelen hulpprogramma's, gericht op lokale de pygmeëenstammen.

„Ik moet nog zien wat er in de praktijk terecht komt van de mooie plannen”, zegt Ruud Muis van de Stichting Pygmeëen Kleinood. Hij reisde sinds 1989 al meer dan 30 keer naar het Ituriwoud. „In de tussentijd gaat de houtkap in sneltreinvaart verder. Vroeger was er alleen een modder-

ephimenco

Julia en Romeo

Een derde van de echtscheidingen in Italië wordt door schoonmoeders veroorzaakt, schreef Pauline Valkenet een paar maanden geleden in *Trouw*. Het komt door die bemoeizuchtige vrouwen die hun zonen nooit weten los te laten. Maar hoe zit het dan met die gemakzuchtige oudere jongeren die tot ver in hun dertiger jaren bij *la mama* blijven wonen? Luie donders, die iedere dag aan de ouderlijke tafel aanschuiven wachtend op hun bord tagliatelle of tordelli en voor wie alleen het uiterlijk lijkt te tellen. Wat gebeurt dan met die trage Romeo's als ze eindelijk hun Julia hebben gevonden? Weinig tot niets. Het spettert niet vaak bij jonge Italiaanse stellen en als er soms vonken zijn, hebben ze meestal de intensiteit van een in een natte dweil gewikkeld rotje. Sorry voor de ontoelaatbare generalisering, maar ik zie al jaren niets anders om mij heen. Voor wie de proef op de som wil nemen, moet maar eens in een restaurant naast of tegenover zo'n stel gaan zitten. De mannelijke vreemdeling die met zijn buitenlandse idioom door die onbekende Julia wordt opgemerkt, zal vrij snel oogcontact met haar krijgen. Als hij de virtuele flirt aanvaardt, kan hij zeker een hele maaltijd lang op een portie blikvrijage rekenen. Het leidt nooit tot iets, brengt hooguit wat aangename spanning tussen de antipasti en de dolce met espresso, maar het geeft Julia wel voor even het gevoel dat ze gevaarlijk heeft geleefd. Want naast haar zit een totaal ongeïnteresseerde en zichtbaar uitgebluste Romeo de tijd uit van het verplichte etentje buiten de deur. Hij zegt meestal weinig of niets, kijkt verveeld de andere kant uit of praat dan continu met de mannelijke helft van dat ander stel met wie ze samen uit eten gingen. Als Julia helemaal geen zin heeft in steriele oogvrijage, dan staart ze de hele maaltijd voor zich uit terwijl Romeo de tijd doodt door opzichtig en geforceerd met zijn kroost van twee of drie jaar te spelen. Wat denkt hij dan, vraag ik me soms af. Dat het geen pas geeft om met je tweede mama (hoe mooi deze ook mag zijn) in een restaurant te zitten terwijl je nog niet getrouwde vrienden in het café naar een voetbalwedstrijd kijken? Onlangs vroeg ik aan Massimo of mijn observatie juist was. Hij lachte zich krom. Massimo is een goed gebekte advocaat van in de dertig die zijn eigen bezitserige mama allang is ontvlucht. Toch weigert hij principieel enige vaste verbondenheid aan te gaan met de katholieke Julia's uit de streek. Ik zie hem regelmatig de feestjes afstruinen waar ook het vrouwelijk schoon te vinden is. En nooit gaat hij alleen terug naar huis. Massimo: „Die Italiaanse mannen, als ze eenmaal getrouwd zijn, denken ze maar aan één ding: hoe krijgen ze het geld om ooit de mooiste en duurste auto te kunnen kopen. Die idioten werken zich het lazarus, nemen vaak een tweede baan en komen uitgeblust thuis. En omdat ze altijd aan het werk zijn, wordt hun vrouw gek van verveling en gaat ze gefrustreerd op zoek naar een minnaar. En wie dat vaak wordt, mag je drie keer raden...”

Sylvain Ephimenco